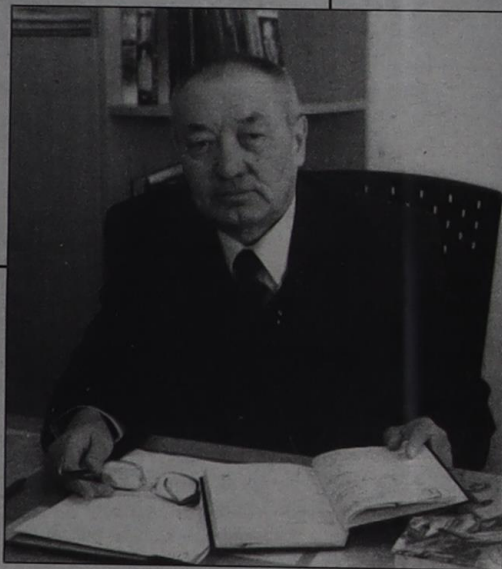

Қазақтың Сократы

Сіз оны қашанда күлімсіреген қалпында көресіз. Жылылық пен мейірімге толы көздеріне қарап, «Көз – көңілдің айнасы» деген сөздің дұрыстығына тағы бір мәрте көз жеткізгендей боласыз. Бұл азамат – өлкемізге ғана емес, елімізге танымал ғалым, философия ғылымдарының докторы, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінің профессоры Тілекжан Рысқалиев.

Тілекжан Хасенұлы 1938 жылы 17 желтоқсанда сол кездегі Орал облысы, Орда ауданына қарасты Азғыр ауылында дүниеге келіпті. Еңбек жолын Жаңақала ауданында тракторшы-комбайншы болып бастады. Ал әскери борышын өтеген соң, алыстағы Украина еліне жоғары білім алу мақсатында аттанады.

XX ғасырдың алпысыншы жылдары философия қазақ ауылы тұрмақ, қала жастарының арасында да соншалық танымал мамандық болған жоқ. Сондықтан Тілекжан ағаның Киев қаласындағы Ленин орденді Т.Шевченко атындағы мемлекеттік университеттің философия факультетіне оқуға түсіп, даналық туралы ілімді өмірлік кәсіп етіп таңдауы сол кез үшін шынымен де қалыптан тыс жағдай болатын.

Аталған университетті 1967 жылы аяқтаған Тілекжан аға Көкшетау пединститутында, Алматыда Қазақ КСР ҒА Философия және құқық институтының аспирантурасында жұмыс істеді, ізденді. Оның 1975 жылы қорғаған кандидаттық диссертациясының тақырыбы «Становление конкретного историзма Гегеля» еді. Ал 1999 жылы ҚР ҰҒА-ның Философия және саясаттану институтында «Философия тарихындағы даналық

проблемасы» тақырыбында докторлық диссертациясын сәтті қорғады. 2001 жылы Әлеуметтік ғылымдар академиясының толық мүшесі болып сайланды. 2005 жылы ҚР Білім және ғылым министрлігінің Жоғарғы аттестаттау комитетінің шешімі бойынша философия мамандығы бойынша профессор атағы берілді.

Рысқалиев өз өмірінде ұстаздық пен ғалымдықты тең ұстап келеді. 40 жылдық ғылыми-педагогикалық қызметінде түрлі лауазымды міндет атқара жүріп, өзі жеке және әріптестерімен бірлесе 100-ден аса ғылыми еңбек жариялады.

Ол таңдаған жолы мен ісіне жан-тәнімен берілді. Батыс философиясын жан-жақты, терең меңгере отырып, осы

білімі арқылы қазақтың халықтық дүниетанымын зерделеп, оны ғылым пәніне айналдырды. Ол даналыққа негізделген қазақ философиясы туралы өткен жүзжылдықтың тоқсаныншы жылдары мәселе көтерген алғашқы отандық ғалымдар қатарында болды. Ол – даналық пен түсініктің қырларын жан-жақты зерттеп, әлем философиясы шеңберінде қазақ философиясының экзистенциялық сипатын ашып берген тұңғыш

философ-ғалым. Ғалымның көп жылғы еңбегі «Даналық пен түсінік үлгілері», «Философия тарихына шолу» деп аталатын құндылығы аса жоғары көлемді оқулық болып жарық көрді.

«Ұлы нәрсені оқып, құмарыңды қандыруға ұлы мәдениет керек» дейді Шыңғыс Айтматов. Тілекен де батыс, орыс, қазақ философиясының, сондай-ақ Монтень, Данте, Паскаль, Руссо, Кант және т.б. ілімдерінің экзистенциялық сипатын ашып, оны тың ойлармен талдап, соны тұжырымдармен саралап бере алды.

Ғылымда даңғыл жол жоқ. «Еждиһатсыз, михнатсыз, табылмас ғылым сарасы» деп, данышпан Абай текке айтты дейсіз де?! Еңбексіз, бейнетсіз келген ғылымда тазалық пен даналық болмайды. Пендешілігінен гөрі адамгершілігі басым, нағыз ғылым адамының салиқалы, салмақты ойға құрылған дәрістері студенттер арасында сүйкімді дәріскер атандырды.

Бұл азаматты замандастары «қазақтың Сократы» деп сыйласа, іні-қарындастары мен шәкірттері жанашыр аға, ұстаз деп қадір тұтады. Оның бір себепі – Тілекеннің кішіге қамқор көңілінде, қай нәрсені де кеңінен пішетін кемел даналығында жатса керекті.

Осы кезге дейін артық дәулет жимапты. Бар байлығы – балалары мен жиған кітаптары. Кейде қолын «түу-у» деп бір сілтейтіні бар, ең қатты ашуланғаны сол Бірақ сөзден кейін жадырап сала береді. Жас демей, үлкен демей, беріне бірдей кішіпейіл. Таза жүріп, таза тіршілік кешетініне таңданады, сүйсінесің.

Қомағайларды, жағымпаздарды, күншілдерді, екіжүзділерді, әрине, жек көреді, алайда олармен ашық айқасқа шыққан емес, нәмқұрайлылық деуге болмас мұны, табиғаты солай. Іштей жек көреді, олардан өзін аулақ ұстауға тырысады.

Соңынан шәкірт ермесе, ұстаз еңбегінің текке кеткені. Ал қазіргі философия және әлеуметтану кафедрасының барлық оқытушысын Тілекжан ағаның шәкірттері деуге болады. Оның жетекшілігімен 3 ғылым кандидаты ғылыми дәрежесін сәтті қорғап шықты. Айтулы ғалым жеке өмірінде де бақытты. Жұбайы Полина апаймен бірге екі ұл екі қыз тәрбиелеп-әсіріп, сегіз немере-жиеннің қызығын көріп отырған үлгілі шаңырақ иесі.

Т.Рысқалиев ұзақ жыл бойы ҚР Білім және ғылым министрлігі Философия және саясаттану институтының философия ғылымдарының докторы дәрежесін беру жөніндегі диссертациялық кеңес мүшесі болды. Философия тарихы мамандығы бойынша бірнеше докторлық және кандидаттық диссертациялардың ресми оппоненті болып, еліміздегі ғылыми кадрлардың өсуіне өз үлесін қосты. Жемісті ғылыми-педагогикалық қызметі үшін Ы.Алтынсарин медалімен, Қазақ КСР Оқу министрлігінің «Құрмет грамотасымен» марапатталды.

Міне, отандық философия ғылымына бергені мол, берері де аз емес ұстаз-ғалым кісілігіне кір шалдырмай, 70 деген кемел жасқа келіп отыр. Мерейтойы қарсаңында Тілекеннің мәнді ғұмыры жалғасып, жастан-жасқа жете беруіне тілектеспіз.

Өтеген ТАУБАЕВ,
Жәңгір хан атындағы
БҚАТУ-дың бірінші
проректоры